

ГАЛИНА БЕВЗ

КІЛЬКІСТЬ ДІТЕЙ В СІМ'Ї
ЯК МОДЕРАТОР ДИНАМІКИ ЗМІН ПОДРУЖНІХ
ПРЕЗЕНТАЦІЙ В КОНТЕКСТІ
СІМЕЙНИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ КООРДИНАТ

NUMBER OF CHILDREN IN THE FAMILY
AS THE MODERATOR OF CHANGES IN FAMILIES' PRESENTATION
IN THE CONTEST OF FAMILY AND SOCIAL COORDINATS

A b s t r a c t. The following article reveals the results of the study of dynamics of families' presentation regarding the number of children in the family. The study was conducted in Ukraine in the context of the study of peculiarities of functioning of alternative care families for placing children in need into state care. The results of the study show that children in the family is a desirable situation that activates in married couples the qualities of responsibility, desire for independence and family well-being. It has been proved that the increase of the number of children in the family initiates different dynamics of conditions in men and women. Two groups of parameters serve to balance them. The first group fixes a social level (needs recognition in acceptance and social support of family welfare) and the second – family and marriage (improvement of parental competence, quality of marital relationships, sense of solidarity and perception of one's partner as sympathetic). The change of role positions within a married couple, distinguished in the following study regarding the family and the society can be explained by the theory of value exchange and group socialization. It is proved that breaks of cyclical processes of interchange is a risk for the development of the family institute, which thus reduces rehabilitation and supportive role of alternative care families.

Key words: married couple, alternative care family, children, family welfare, cyclical processes, women, men, role of married.

HALYNA BEVZ, PhD Social Psychology, Associate Professor Department of General and Applied Psychology, State University „Management of Education University” of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, ul. Артема 52А, 04 053 Kiev 53; e-mail: galina.berz.@gmail.com

Результати останніх досліджень хоч і засвідчують нівелювання цінностей інституту сім'ї, однак в цей же час фіксується факт зростання кількості сімей, які прагнуть прийняти в свою сім'ю дитину на правах сина чи доньки (засиновлення/задочеріння), або допомогти дитині на певний час, коли її родина потерпає скруту (державне утримання). В Україні діє декілька форм замінного сімейного догляду за дітьми, а саме: опіка та піклування родичів, прийомна та патронатна сім'я, дитячі будинки сімейного типу а також усиновлення як прирівняна форма кривно-спорідненої. Щоб щоразу не уточняти тип сімейного влаштування дитини в сім'ю ми будемо використовувати узагальнюючий термін – заміна сім'я (rodzina zastępcza).

Вивчаючи особливості розбудови в Україні інституту заміної сім'ї ми звертали увагу на особливості подружніх презентацій в ситуації зростання кількості дітей в сім'ї. Наразі більше сучасних досліджень стосуються проблем порушення сімейного функціонування у разі хвороби чи поведінкових девіацій членів родини, проявів насильства і менше стосуються виявлення механізмів розбудови сімейної групи взагалі та її стабілізації як інституційної соціальної структури. Останній аспект є надзвичайно важливим в контексті функціонування заміних сімей, діяльність яких опирається на традиційності сімейного життя і саме засобом його надбання може здійснювати реабілітаційно-підтримуючу функції щодо прийнятої дитини. В контексті психології сім'ї, особливості сімейного та подружнього життя розкриваються як в працях класиків (М. Боуен, К. Віттакер, С. Мінухін та інших) так і сучасних науковців (Т. Говорун, Р. Овчарова, О. Черніков, Л. Шнейдер та інших)¹. Щодо питань вивчення функціонування різних форм заміних сімей, то вони розкриваються в роботах Г. Бевз², Т. Бондаренко, В. Олсон, П. Котлі та інших³.

¹ Шнейдер Л., *Семейная психология: учебник пособие для вузов*. Москва–Екатеренбург: Академический Проект–Деловая книга 2007, s. 736.

² Н. Бевз, *Uwarunkowania uprzedzeń wobec dzieci u dorosłych*, w: J. Gorbaniuk (red.), *Sytuacja rodziny we współczesnym społeczeństwie – doświadczenia Europy Środkowo-Wschodniej*, Lublin: Wydawnictwo EL-Press 2007, s. 93.

³ Г. М. Бевз, *Прийомна сім'я: соціально-психологічні виміри: монографія*, Київ: Вид. Дім „Слово” 2010, s. 352; П. Котлі, *Новые приемные родители. Первый опыт*, Новосибирск: ООО „Дата” 2000, s. 200; В. Олсон, *Ребенок в приемной семье: проблемы воспитания*, Пермь: ПОИПКРО 2004, s. 50.

Метою цієї статті є з'ясування динаміки змін у подружніх презентаціях пов'язаних із зростанням кількості дітей в замінній сім'ї. Використаний в статті вираз „подружні презентації” підкреслює видимі та явні зміни у подружній взаємодії як наслідок зовнішніх та внутрішніх перемін у процесі опанування новими ролями замісних батьків. Вивчаючи ці переміни, як цілісне явище, ми ще не можемо їх співвіднести із вже сталими психологічними поняттями. Ці переміни можуть стосуватися станів, що відображаються в поведінці, ставленні та уявленнях подружжя про свої нові ролі, своє місце в сімейній системі та суспільстві тощо. Етимологія слова «презентація» досить влучно підкреслює цілісність явища, що чуттєво сприймається і вигідно відрізняється від звичного, представляється (пред'являється) іншим або у вигляді подарунку або претензії на відшкодування⁴. Оскільки предмет нашого вивчення стосувався подружжя замінної сім'ї, то пред'явлення їх в нових ролях ми назвали подружніми презентаціями.

Загалом дослідження було сплановане як лонгітюдне і охоплювало часовий діапазон з 2003 до 2012 року, що в результаті склало вісім років. Динамічні аспекти вивчалися засобом співставлення зрізів даних, отриманих в проміжку першого року, двох-трьох, чотирьох-шести та семи-восьми років функціонування замінної сім'ї. Оскільки тема дослідження розроблялась на терені вітчизняної науки вперше, то перевага була надана включеному спостереженні, результати якого зіставлялися з даними тестування та їх динамічними змінами за визначеними параметрами. Обробка отриманих даних здійснювався методом математичної статистики, зокрема кореляційним аналізом. Набір діагностичного інструментарію був спрямований на вивчення параметрів життєдіяльності замісної сім'ї, а саме *особистісних презентацій*: Вісбаденський опитувальник до методу позитивної психотерапії і сімейної психотерапії (WPPF) М. Пензішкіана; СПА К. Роджерса, Р. Даймонда в адаптації Т. Снегірьової; САМОАЛ – опитувальник самоактуалізації особистості А. Шострома в адаптації Н. Ф. Каліної; методика вивчення статево-рольових відмінностей С. Бем; *особливостей адаптаційних процесів*: рівень нервово-психологічної стійкості (анкета «Прогноз»);

⁴ *Словник української мови в 11 т.*, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, Київ: Наукова думка 1976, Т. VII, s. 532-533.

методика діагностики домінуючої стратегії і психологічного захисту в спілкуванні В. Бойка; ступінь задоволення основних потреб та рівень соціальної фрустрованості Л. Васермана в адаптації В. Бойка; методика вивчення індивідуальних копінг-стратегій Е. Хайма; *характеристик міжособистісного пождружнього спілкування*: методика діагностики міжособистісних відношень в подружній парі ЛІРІ (Т. Лірі, Ш. Лефорж, Р. Сазек в адаптації Л. Собчик)⁵.

Склад вибірки нараховував 181 респондентів, з яких 156 осіб були шлюбними партнерами (78 подружніх пар). Всі респонденти мали статус замісних батьків, де виховувалося від однієї до восьми дітей разом з прийомними. Вибірка включала представників різних областей України та різних верств населення з різним освітнім та соціальним статусом. Віковий діапазон вибірки сягав від 25 до 63 років, що охоплює майже весь офіційно стверджений працездатний період людського життя. Стаж подружнього життя респондентів становив від 5 до 35 років. Більшість подружніх пар мали кривих дітей і лише 23% вибірки до моменту прийняття дитини в сім'ю були бездітними.

Проведений аналіз результатів дослідження показав, що наявність дітей в сім'ї є однозначно бажаною ситуацією для респондентів, що посилює просоціальне спрямування їх життя. Особливо цей крок відображається на зростанні задоволення потреб у визнанні та посиленні зацікавленості в досягненні матеріального благополуччя а також в зменшенні прискіпливості щодо побутових умов життя (див табл. 1). Також зростання кількості дітей в сім'ї посилює якості інтернальності (а у жінок ще і показники внутрішнього контролю), процеси бережливого ставлення та власну активність, як форму уникнення сімейних непорозумінь, що може проявлятися як пасивність, чи активність у певній сфері життя. В такий спосіб подружжя з дітьми більше орієнтовані на конструктивну активність в напрямку діяльності, бережливості та опорі на власні сили як ознаки самостійності. Однак період життя, коли в сім'ї зростають діти, виявився таким, що супроводжується послабленням можливості дорослих

⁵ *Практическая психодиагностика: методики и тесты: уч. пос.*, Самара: Изд-ий Дом „БАХРАХ – М” 2000, s. 672; В. Ш а п а р ь, *Практическая психология. Психодиагностика отношений между родителями и детьми*, Ростов н / Д: Феникс 2006, s. 432.

щодо задоволення потреб соціального напрямку та самовдосконалення (див. таблиця 1).

Таблиця 1. Зміни презентацій подружжя із зростанням кількості дітей в сім'ї

Шкали тестів	Вся вибірка	Жінки	Чоловіки
Фрустрованість умов праці	-0,16*	–	–
Неадоволення потреб матеріальних	-0,23**	-0,23*	-0,24*
Незадоволення потреб соціальних	0,34***	0,34**	0,33**
Незадоволення потреб визнання	-0,24**	-0,33**	–
Незадоволення потреб самовдосконалення	0,20*	-	0,31**
СПА/Інтернальність	0,16*	–	–
WIPPF.8/Бережливість	0,20*	0,24*	–
WIPPF.21/Діяльність	0,20*	–	–
Захист у спілкуванні – миролюбивий	–	0,25*	–
СПА.6.а/Вн.Контроль	–	0,23*	–

Примітка. Рівень значущості: *** $p = 0,001$; ** $p = 0,01$; * $p = 0,05$.

Більш прицільний погляд на динаміку подружніх змін щодо прийняття прийомних дітей вказав на ще більше посилення ризику обмежень подружжя в питаннях самовдосконалення та підвищення таких цінностей соціального життя як чесності ($p = 0,16^*$), бережливості ($p = 0,17^*$), старанності ($p = 0,17^*$), підкоренню певним правилам життя ($p = 0,18^*$), вагомості батьківської позиції ($p = 0,18^*$) та звернення до вищих цінностей життя, які уособлює віра, релігія та поняття трансцендентності ($p = 0,22^{**}$). Перераховані показники особливо характерні саме жіночій вибірці, а чоловіки переважно реагують на прихід прийомних дітей в контексті пріоритетів власної діяльності, яку використовують в тому числі як засіб втечі в ситуаціях невизначеності.

Продовжуючи свої наукові розвідки ми об'єднали отримані показники за типом тенденції (максималізація-мінімізація), що надало нам можливість виокремити деякі особливості динаміки презентацій подружжя на змуну кількості дітей в сім'ї. Було встановлено, що показник задоволення потреб виступає індикатором актуальної позиції подружжя щодо сім'ї та суспільства.

Дослідження показує, що подружжя з однією дитиною, орієнтовані на прийняття та опанування надбанням суспільства, сильно відчують недостачу матеріальних благ ($r = 12,89$ $p = 0,02$) та обмежувачий тиск суспільства щодо їх соціального визнання. Друга дитина при тій же орієнтованості на отримання благ від суспільства, зменшуючи силу значущості прабатьківських моделей подружнього спілкування та бажання їм коритися, фіксує процеси адаптованості в напрямку облаштування комфортності життя. Протиріччя цього періоду породжують фрустрацію сімейних взаємин та їх перегляд (див. таблиця 2).

Таблиця 2. Динаміка змін в подружній парі із зростанням кількості дітей в сім'ї (за шкалами методик на рівні значущості $p < 0,05$)

Σ дітей	Максималізація показника	Мінімізація показника
1	WIPPF.26/Ми, 25/Ти, 9/Слухняність; Незадоволення потреб: матеріальних та визнання; СПА.1.б/Деадаптивність, 7.б/Підкорення	СПА.Інтернальність; Незадоволення потреб соціальних
2	СПА.5.а/Комфорт, 1.а/А даптивність; Незадоволення потреб матеріальних ; <i>Фрустрація взаємин</i>	WIPPF.21/Діяльність, 9/Слухняність, 25/Ти; Незадоволення потреб соціальних
3	Незадоволення потреб <i>самовдосконалення та визнання</i>	WIPPF.26.Ми
4	СПА/Інтернальність WIPPF.21/Діяльність, 7/Обов'язковість, 25/Ти	СПА.5.а/Комфорт, 7.б/Підкорення; СПА.1.а/Адаптивність, 1.б/Деадаптивність, Незадоволення потреб соціаль- них та самовдосконалення; <i>Фрустрація взаємин</i>
5-6	WIPPF.26/Ми, 25/Ти, 21/Діяльність; СПА/Інтернальність, 5.а/Комфорт; Незадоволення потреб соціальних та самовдосконалення ; <i>Фрустрація взаємин</i> ;	<i>Незадоволення потреб визнання</i>
7-8	СПА.7.б/Підкорення, 1.а/Адаптивність, 1.б/Деадаптивність; <i>Незадоволення потреб соціальних</i> ; <i>Фрустрація взаємин</i>	WIPPF.7/Обов'язковість; <i>Незадоволення потреб матеріальних</i>

Третя дитина в сім'ї може актуалізувати незадоволення потреб самовдосконалення ($r = 12,65$ $p = 0,03$), відіграючи тим самим роль межі переходу світосприймання в напряму посилення інтернальності ($r = 11,66$ $p = 0,04$) та власної активності, що може відігравати компенсаторну функцію, на що ми вже раніше вказували. Загалом показники якісного переходу від малодітної сім'ї до багатодітної охоплює період життя подружжя від третьої до шостої дитини, що супроводжується незадоволенням потреб у визнанні, переглядом своєї ролі в суспільстві та виокремленням меж власної сім'ї а потім – подружжя (як домінуючі підсистеми) із сімейної системи посиленням значущості якості взаємин та процесом опредмечування власної активності ($r = 13,78$ $p = 0,02$) з визначенням їй місця в життєдіяльності. Більше того показник задоволення потреб визнання виявився таким, що визначає налаштованість сім'ї в контексті соціальної відповідальності, що особливо проявляється при зростанні кількості дітей в сім'ї до 7-8.

Дослідження показало, що задоволенням потреб визнання реалізується за умов актуалізації активності подружжя на благо власного сімейного добробуту, пониження фрустрованості взаємин та підвищення рівня задоволення соціальних потреб. Природно така умотивованість до активності в напрямку власного добробуту об'єднує подружжя, які мають 5-6 дітей. Однак її дія є нетривкою і, при збільшенні дітей до 6-8, змінюється на процеси урівноваження як пошук більш економічних видів діяльності, що в таблиці показано через шкали СПА (адаптивність-деадаптивність).

Таким чином динаміка подружніх позицій проходить шлях від позицій матеріальної значущості до переваг соціальних, де прагнення до самовдосконалення посилює процеси інтернальності та здатності до відповідальності, посилюючи тим самим активність в напрямку досягнення сімейного добробуту, змінюючи значення проявів конформності від слухняності (WIPPF. $r = 11,81$, $p = 0,04$) до свідомого підкорення як прийняття (СПА.7.б/Підкорення; $r = 11,7$, $p = 0,04$). В цьому контексті задоволення потреб у визнанні може слугувати ціннісною рамкою спрямовуючої активності членів суспільства.

Також було відмічено, що на етапі другої дитини та останніх (7-8) дітей подружжя набуває станів відносної стабільності (на це вказують адаптаційні показники). В цей час підвищується значущість якості подружніх взаємин, що акцентується підвищенням показників

фрустрованості, що ще раз підкреслює, що сімейна структура будується на основі взаємин подружжя та їх здатності до їх перегляду, що слугує адаптаційним процесам сімейної системи.

В цьому контексті слід відмітити ще один виявлений механізм, яким виступає вплив соціального визнання та можливість досягнення сімейного добробуту, що підтримує циклічність процесів між сім'єю та суспільством. Узагальненні дані щодо змін в динаміці подружніх позицій згідно кількості дітей в сім'ї ми описуємо як ключові етапи, що і описуємо далі (див таблиця 3). Циклічність проявляється в тому, що народження (прийняття) первенця ставить подружжя в ситуацію потреби в отриманні досвіду від попередніх поколінь щодо догляду за дитиною та організації життя подружжя з дітьми. В ситуації розширення сім'ї до восьми дітей постає питання готовності подружжя ділитися таким досвідом із молодими, де утриманню життєстверджуючого смислу буде слугувати їхній стан стабільності. Ймовірно, що ціннісна орієнтованість суспільства на пошанування сімейності та дітності буде посилювати ці процеси циклічності. Виявлені тенденції вказують на теорію групової соціалізації, в ході якої розгортаються три психологічні процеси: оцінювання, прийняття зобов'язань та рольове переміщення. Наш аналіз показує, що кожний крок по збільшенню кількості дітей в сім'ї ініціює процеси. Слід відмітити, що в точці біфуркації отримані показники вибірки фіксують зменшення проявів обов'язковості, що ми оцінили соціальним ризиком переривання циклічності процесів обміну. В життєдіяльності подружньої пари із восьми дітьми потерпання від незадоволення соціальних потреб та фрустрації взаємин може надавати перевагу дезадаптивним процесам над адаптивними. Отримані нами дані проливають світло на зафіксовані соціологами явища розмивання цінностей інституту сім'ї. Можна передбачити, що переривання саме в циклічності сімейно-соціальних процесів може детермінувати ці масові зміни.

Таблиця 3. Динаміка змін подружньої та сімейної підсистем в контексті сімейних та соціальних координат

Σ дітей	Назва	Характеристика етапу
1	Первенець	Дезорієнтованість та звернення до прабатьківських моделей щодо ставлення до світу та подружніх взаємин
2	Первинна соціальна адаптація	Опанування суспільним життям та ревізія подружніх взаємин
3	Відмежування від соціуму	Перегляд прабатьківських моделей ставлення до світу та відчуття недостатності соціального визнання і самовдосконалення
4	Виокремлення подружньої пари	Сімейно-діадна центрованість та зниження значущості зовнішніх впливів
5-6	Функціонування	Посилене соціальне функціонування на основі самокерування в напрямку соціального добробуту
7-8	Точка біфуркації	Перегляд взаємин та ставлень до якості життя, ризик пониження соціальної відповідальності

Більш детально аналізуючи сфери перегляду власного життя згідно гендерних аспектів ми відмітили, що чоловіки обирають сферою свого перегляду взаємовідносини із соціумом, а жінки – внутрішньо-сімейну активність. Останні при зростанні кількості дітей до трьох відчувають зростання незадоволення соціальних потреб, проблеми у розподілі свого часу та недостатність гнучкості у застосуванні фантазії та власної активності. Наявність трьох дітей виступає для жінки точкою інтеграції, коли значущість задоволення соціальних потреб локалізується межами власної сім'ї, поєднуючи готовність до надання дітям часу ($r = 12,14, p = 0,03$), конструктивного включення фантазії ($r = 11,95, p = 0,04$) та діяльності ($r = 12,25, p = 0,03$), що досягає свого рівня синхронізації при кількості шести дітей в сім'ї. Однак потім знову сила включення жінки в життя дітей спадає по всіх попередньо-названих позиціях а міра задоволення соціальних потреб понижується. Це може бути пов'язано із дорослішанням дітей і розширенням кола їх позасімейного спілкування з пониженням значущості материнської фігури. В цей період у жінки, за умов нерозвинутості діадних стосунків із партнером та недостабно-

розвинутими навиками емоційно-теплого спілкування з дітьми, що дорослішають, може сформуватися дефіцит у задоволенні соціальних потреб.

В свою чергу для чоловіків точкою інтеграції виступає четверта дитина. Цей процес у чоловіків формується засобом поступового зниження фрустрованості у взаєминах в процесі балансування владно-підвладних позицій та узгодження своїх дій в контексті прамоделей взаємодії зі світом (позиція «Пра-Ми»). Зростання кількості дітей в сім'ї до чотирьох підвищує показники прийняття інших за тестом СПА ($r = 10,17$, $p = 0,07$) та синхронне пониження неприйняття інших ($r = 11,3$, $p = 0,05$), поведінка обов'язковості досягає максимальних показників та посилюється готовність до узгодженості дій в контексті підкорення та на основі дотримання традиційності (див. рис. 1).

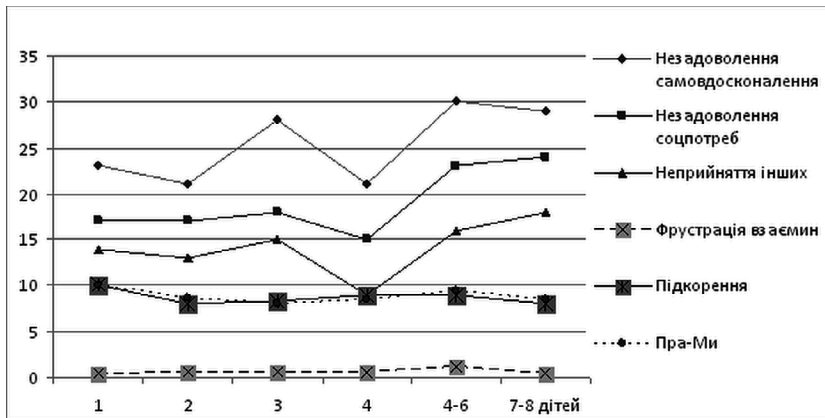

Рис. 1. Динаміка значущості змін у чоловіків при зростанні кількості дітей в сім'ї

Примітка: «Пра-Ми» – показник трансляції пра-моделей ставлення батьківської пари до соціуму (за методикою WIPPF)

Більше того, інтеріоризація традиційних цінностей в контексті сімейності виявилася можливою лише за умов зниження фрустрованості у взаєминах та посилення внутрішньо-сімейної солідарності. Виявлена нами динаміка у чоловічій вибірці вказує на результати

дослідження соціального впливу в малих групах Г. Келмена⁶, який визначив три рівні конформної поведінки: підкорення, ідентифікація (класична та реципрочно-рольова) та інтеріоризація. Таким чином можна сказати, що чоловіки переважно підкоряючись вимогам норм догляду за некревними дітьми формують власно-сімейну реципрочно-рольову позицію в ситуації замінного догляду. Однак процес інтеріоризація рольової позиції виявився залежним від різних чинників, що можуть пролонговувати патологічну дії кінечного розриву сімейної системи. Практика показала, що розвив в подружній парі замінної сім'ї може відбутися незалежно від кількості років їх існування в цьому статусі, що, особливо, стосується чоловіків.

Одним із таких чинників є зміна в статусно-рольових позиціях подружжя, як чоловіка, так і жінки. Однак саме зміни в статусі жінки особливо виявляється чутливим для чоловіка. Дослідження показує, що сприймання своєї дружини в статусно-рольових позиціях домінування за тестом ЛПРІ виступає ризиком для чоловіка в контексті процесів інтеріоризації сімейних цінностей традиційності, що в період зростання кількості дітей до семи-восьми може ініціювати неочікуваний прояв активної незгоди та розриву подружніх взаємин. Особливо у ситуації з прийомними дітьми стає відчутним зростання статусно-рольових позиції жінки, що однаково рефлексується як чоловіками, так і жінками. При цьому був виявлений і компенсаторний механізм урівноваження сімейного функціонування. Кореляційні зв'язки показують, що на рівні сімейної системи досягненню урівноваження статусно-рольових позицій можуть слугувати набуття самостійності та компетентностей обома батьками та засобом посилення емоційної складової спілкування і оцінку партнера в категоріях співчутливості (див таблиця 4).

⁶ Рог. Ш н е й д е р, *Семейная психология: учеб. пособ. для вузов*, Академический Проект, s. 136.

Таблиця 4. Динаміка змін взаємсприймання подружніх партнерів згідно змін кількості дітей в сім'ї за методикою ЛІРІ

Σ дітей в сім'ї Шкали тесту	1	2	3	4	5-6	7-8	<i>H</i>	<i>p</i>
U (Я)	4,03	4,75	3,47	5,24	7,63	-2,28	10,34	0,066
Незалежно/Домінуючий (Я)	4,88	5,00	4,47	5,53	6,05	3,80	13,04	0,023
U (Партнер)	5,52	4,60	6,39	6,94	10,62	2,38	16,42	0,006
Незалежно/Домінуючий (Партнер)	5,06	4,86	5,00	5,29	6,90	4,60	16,54	0,005
Відповідально/Співчутливий (Партнер)	9,50	8,77	10,76	9,76	11,9	12,80	12,48	0,029

Примітка: U – узагальнений показник статусно-рольової орієнтації

Виявлений нами компенсаторний механізм послаблення домінантної позиції партнерів стосується всієї вибірки. Однак цей механізм не отримав повного вираження ні у вибірці жінок, ні чоловіків. Це може вказувати на детермінованість виявлених тенденцій більш загальними чинниками, ніж гендерними, зокрема, такими, що стосуються життя в суспільстві загалом. Це ставить перед нами питання, наскільки замінна сім'я може бути описана тими ж психологічними механізмами, які притаманні природно-створеним сім'ям. Ймовірно замінна сім'я, де діти перебувають на утриманні держави, має розглядатися такою, де міжособистісна динаміка доповнюється діловою, уподібнюючи тим самим її групову структуру до поняття організації. Наразі це питання тільки виходить на арену наукового осмислення і ще не може мати свого рішення. Однак ми можемо передбачати, що замінний догляд має в більшій мірі опиратися на діловий рівень, ніж на емоційно-інтимний. На нашу думку реалізації завдань замінного догляду за дітьми має бути урівноважено поставленими перед дорослими завданнями, реалізація яких має регулюватися стандартами якості та ціннісним самовизначенням суспільства щодо сімей та дітей.

ЛІТЕРАТУРА

- В е в з Н., Uwarunkowania uprzedzeń wobec dzieci u dorosłych, w: J. G o r b a - n i u k (red.), Sytuacja rodziny we współczesnym społeczeństwie – doświadczenia Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin: Wydawnictwo EL-Press 2007, s. 90-97.
- Б е в з Г., Приймона сім'я: соціально-психологічні виміри: монографія, Kiev: Вид. Дім „Слово” 2010.
- Б е р г - К р о с с Л., Терапия супружеских пар, Moskva: Инст-т психотерапии 2004.
- К о т л и П., Новые приемные родители. Первый опыт, Новосибирск: ООО «Дата» 2000.
- К р и ч е в с к и й Р., Социальная психология малой группы, Moskva: Аспект Пресс 2001.
- О с л о н В., Ребенок в приемной семье: проблемы воспитания, Пермь: ПОИПКРО 2004.
- Р а й г о р о д с к и й Д., Практическая психодиагностика: методики и тесты: уч. пос. Самара: Изд-ий Дом «БАХРАХ-М» 2000.
- Ш а п а р ь В., Практическая психология. Психодиагностика отношений между родителями и детьми, Ростов н / Д: Феникс 2006.
- Ш н е й д е р Л., Семейная психология: учебник пособие для вузов, Moskva–Екатеренбург: Академический Проект, Деловая книга 2007.

LICZBA DZIECI W RODZINIE
JAKO CZYNNIK ZMIAN RÓL MAŁŻEŃSKICH
W KONTEKŚCIE RODZINNYCH I SOCJALNYCH WSKAŹNIKÓW

S t r e s z c z e n i e

Artykuł przedstawia wyniki, jakie uzyskano w badaniu dynamiki prezentacji małżeńskich odnośnie do liczby dzieci w rodzinie. Przeprowadzone na Ukrainie badanie obejmowało specyfikę funkcjonowania rodzin zastępczych, znajdujących się w trudnej sytuacji, mających na utrzymaniu dzieci. Jak się okazuje, obecność dzieci w rodzinie jest pożądana przez małżonków i aktywizuje w nich poczucie integralności oraz odpowiedzialności, dążenie do samodzielności oraz podniesienia dobrobytu w rodzinie. Większa liczba dzieci w rodzinie wiąże się z inicjowaniem odmiennej dynamiki stanów u mężczyzn i kobiet, zrównoważeniu wskaźników, które stanowią dwie grupy czynników. Pierwsza grupa wyjaśnia status społeczny badanych (zadowolenie z zaspokajanych potrzeb, uznanie społeczne oraz wsparcie socjalnego dobrobytu rodzinnego), zaś druga stanowi czynniki rodzinno-małżeńskie (udoskonalenie kompetencji rodzicielskich, jakość relacji małżeńskich, uczucie solidarności oraz postrzeganie swego partnera jako osoby współczującej i współpracującej). Wyodrębniona w badaniu zmiana postaw i ról

małżonków odnośnie do rodziny i społeczeństwa może być wyjaśniona na podstawie teorii wymiany wartości oraz socjalizacji grupowej. Stwierdzono, że rozerwanie cykliczności procesów wzajemnej wymiany stwarza ryzyko dla rozwoju struktury rodziny, co z kolei obniża również rolę rehabilitacyjno-podtrzymującą rodziny zastępczej.

Słowa kluczowe: małżeństwo, rodzina zastępcza, dzieci, dobrobyt rodziny, cykliczne procesy, mężczyzna, kobieta, podejmowane role.